

Технології – це відповідь. А про що ми запитуємо?

Олена ПОМЕТУН,

доктор педагогічних наук, член-кореспондент НАПН України, завідувач лабораторії суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України

Застосуванню технологічного підходу та його впливу на навчання і професійну підготовку майбутніх вчителів у вищому педагогічному навчальному закладі сьогодні приділяється значна увага. Так, нині дуже часто можна почути вислови про те, що нові технології зможуть розв'язати всі проблеми освіти і підготовки вчительських кадрів. На нашу думку, впровадження технологій спонукає до пошуку відповідей на актуальні запитання сучасної педагогічної науки і практики. Зокрема, використання (невикористання) тієї чи іншої педагогічної технології ставить перед науковцями і практиками вищої педагогічної освіти такі важливі запитання:

- чому сьогодні так багато говоримо про компетентнісний підхід у вищій освіті?
- яким є результат компетентнісно орієнтованого навчання?
- у чому сутність технологічного підходу у вищій освіті?
- якими є різновиди педагогічних технологій?
- у чому полягає інноваційна готовність майбутнього вчителя?
- яка структура педагогічної (міждисциплінарної) технології?
- як сконструювати власну мікротехнологію (технологію навчання конкретного предмета)?
- які умови запровадження технологій у навчально-виховний процес ВНЗ?

Спробуємо послідовно розглянути ці запитання та відповісти на них.

Чому сьогодні так багато говоримо про компетентнісний підхід у вищій освіті?

Аналіз тенденцій розвитку освітнього процесу відповідно до потреб суспільства та оновлення освіти показує, що компетентнісний підхід у вищій професійній освіті загалом, і в педагогічній зокрема, набуває все більшої актуальності. Його поширенню сприяє розуміння того, що сучасна вища освіта потребує суттєвих змін, а компетентнісний

підхід, випробуваний в інших країнах, є ефективним і чітким шляхом такої модернізації. Водночас зрозуміло, що послідовна реалізація компетентнісного підходу передбачає глибокі системні перетворення в усьому освітньому процесі вищого педагогічного навчального закладу, що торкаються всіх його складових: цілей викладання, змісту, оцінювання результатів і якості, освітніх технологій, зв'язків вищої освіти з іншими рівнями професійної освіти тощо. Смислостворювальним чинником проектування освітнього процесу в цьому випадку стає розвиток особистості студента. Зміст і організація освітнього процесу в контексті впровадження компетентнісного підходу мають реалізовуватись з урахуванням не лише потреб суспільства, а й індивідуально-психологічних особливостей студентів, їхніх потреб у розвитку особистості з усією багатоманітністю її мотивів та інтересів.

Яким є результат компетентнісно орієнтованого навчання?

Метою освіти, її очікуваним результатом є формування професійної компетентності, компетенцій і соціально значущих якостей студента як особистості, здатної до самовизначення, самоосвіти, саморегуляції і самоактуалізації. Отже, компетентнісний підхід змінює тип цілепокладання в освітній системі ВНЗ, висуваючи міждисциплінарні, інтегровані вимоги до результату освітнього процесу, відповідно до якого будуються якісно новий міждисциплінарний інтегрований зміст і технології освіти [5]. Лише проектування змісту і технологій навчання на міждисциплінарній основі створює можливості для розвитку професійної компетентності студента, його здатності знаходити правильні рішення у складних ситуаціях, розв'язувати міждисциплінарні проблеми. Для досягнення цього результату освітнього процесу необхідним є застосування сукупності педагогічних засобів, до числа яких входять певні міждисциплінарні (тобто застосовувані у викладанні будь-якої навчальної дисципліни) педагогічні технології.

У чому сутність технологічного підходу у вищій освіті?

Міждисциплінарний результат освітнього процесу педагогічного ВНЗ, яким є професійна компетентність вчителя у поєднанні з певними особистісними якостями, потребує міждисциплінарної

інтеграції навчально-виховного процесу, що відображається як у взаємопроникненні змісту різних навчальних дисциплін, так і у створенні єдиного освітнього потенціалу ВНЗ шляхом використання інноваційних педагогічних технологій і засобів навчання.

Зупинимося саме на організаційній складовій міждисциплінарної моделі навчання, що базується насамперед на технологічному підході. Про актуальність цього підходу свідчить інтерес, який викликають у педагогів, як вчених, так і практиків, такі поняття, як «педагогічні технології», «технології навчання», «освітні технології». Словосполучення «педагогічна технологія» часто використовується як синонім поняття «освітня технологія» із посиланням на англійський термін *an educational technology* [3]. У документах ЮНЕСКО педагогічна технологія розглядається як системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, що має на меті оптимізацію форм освіти. Науковці поняття педагогічної технології визначають по-різному. Наприклад, педагогічна технологія – це:

- змістовна техніка реалізації навчального процесу (В.Беспалько);
- складова процесуальна частина дидактичної системи (М.Чошанов);
- набір процедур, що оновлюють професійну діяльність вчителя і гарантують кінцевий плановий результат (В.Ченців);
- системна сукупність і порядок функціонування всіх особистих, інструментальних і методологічних засобів, використовуваних для досягнення педагогічних цілей (М.Кларін);
- закономірна педагогічна діяльність, яка реалізує науково обґрунтований проект дидактичного процесу і характеризується більш високим ступенем ефективності, надійності, гарантованого результату, ніж за використання традиційних методик навчання (В.Сластьонін) [1, с. 18–19].

Як бачимо, спільним в усіх визначеннях є спрямування педагогічної технології на підвищення ефективності навчального процесу, що гарантує досягнення запланованих результатів навчання. Потреба в розробленні технологічних конструкцій виникла у зв'язку з ідеєю управління педагогічним процесом. Реалізація її стала можливою на основі системного підходу, що дає змогу послідовно застосовувати різноманітні педагогічні засоби, які у своїй сукупності гарантують результат. Педагогічні технології (близько 50, за підрахунками Г.Селевка [7, с. 25]), що впроваджуються сьогодні, відрізняються одна від одної принципами, особливостями засобів і способів організації навчального матеріалу і навчального процесу, а також акцентом на певних компонентах методичної системи навчання.

О.Кузибецький та інші дослідники виділяють критерії «технологічності», що дають змогу

визначити, чи є та або інша педагогічна система технологією [6, с. 20]. Перерахуємо ці критерії:

- гарантована (стійка, відтворювана) результативність педагогічного процесу, що характеризується позитивними змінами в розвитку студентів чи учнів, які навчаються в умовах певної освітньої технології;
- цілеспрямованість педагогічної системи, яка вказує на те, що отримуваний педагогічний результат не випадковий, оскільки заздалегідь проектувався і для його досягнення було обрано певну освітню технологію;
- системність, що виявляється в тому, що застосовувана технологія – це не довільний набір окремих елементів, а система дій і засобів, поєднаних певною логікою їх використання в конкретних умовах;
- новизна, що розкриває можливості технології як основи передового педагогічного досвіду;
- актуальність, що виявляється у розв'язанні технологією конкретних дидактичних проблем і складностей, які вдається подолати у практиці викладання;
- алгоритмізація, стандартизація і структуризація навчального матеріалу, оскільки саме це дає змогу побудувати весь навчальний процес – діяльність педагога і діяльність студента чи учня.

Якими є різновиди педагогічних технологій?

Для міждисциплінарних педагогічних технологій, що важливі для формування професійної компетентності майбутнього вчителя, характерними ознаками є:

- особистісно орієнтована, розвивальна і діяльнісна спрямованість;
- спрямованість на актуалізацію професійно-особистісного потенціалу, професійний розвиток особистості студента;
- забезпечення під час їх застосування сприятливого психологічного клімату, вільної демократичної атмосфери у середовищі навчання;
- надання всім учасникам освітнього процесу суб'єктної позиції та переваги таким формам і методам навчання, які давали б змогу студентів активно долучатися до самостійного пошуку;
- використання викладачем стилю педагогічної взаємодії, що підтримує і стимулює розвиток професійної компетентності майбутнього вчителя.

До педагогічних технологій, що відповідають цим ознакам, можна віднести:

- метатехнології: особистісно орієнтованого навчання, розвивального навчання, інформаційно-комунікаційні технології, технології системи Міжнародного бакалавріату тощо;
- макротехнології: проектну, інтерактивну, технології кредитно-модульного навчання, організаційно-діяльнісних ігор, розвитку критичного мислення тощо;
- мезотехнології: проблемну, дебатну, технологію ситуаційного навчання тощо.

Міждисциплінарний підхід, що реалізується на основі нових педагогічних технологій, дає практично необмежені можливості для спільної творчої діяльності викладачів і студентів. До того ж ці технології висувають серйозніші вимоги до якості праці й рівня компетентності педагогів – як до обсягу їхніх знань та їх системної організації, так і до педагогічної майстерності викладача, вмотивованості його дій, комунікативних якостей тощо. Звідси випливають завдання спеціальної підготовки викладачів і вчителів до оптимального використання педагогічних технологій і проектування власних технологій навчання.

Учому полягає інноваційна готовність майбутнього вчителя?

Очевидно, що сучасному суспільству потрібні творчо мислячі люди, фахівці, а це передбачає творче освоєння учнями та студентами сучасного змісту освіти. Відбувається постійний пошук нових підходів, які б забезпечували ефективність навчання, що є неможливим без інноваційної діяльності вчителів та викладачів ВНЗ. На жаль, є чимало матеріально-технічних, фінансових, соціальних труднощів, що стримують інноваційні устремління наших педагогів, заважають їм оволодіти сучасною духовною та педагогічною культурою, необхідною для творчості. Існує явна суперечність між прагненнями і реальними можливостями педагогічно-співтовариства в освоєнні та оцінюванні нового.

Саме тому інноваційна готовність вчителя, тобто бажання та уміння використовувати нові педагогічні технології й конструювати власні, має розглядатись і формуватись як найважливіша складова його професійної компетентності. Головними чинниками інноваційної підготовки вчителя є розвиток його індивідуального стилю діяльності, відкритість до нового, усвідомлене ставлення до впроваджуваної інновації, оскільки освоєння нового завжди відбувається на індивідуально-особистісному рівні.

Сформована професійна суб'єктна позиція стимулює студентів до визначення власних пріоритетів і напрямів та самореалізації в розвитку своєї професійної компетентності. Від активності студентів в освоєнні та використанні можливостей, що надаються освітнім процесом, залежить міра розвитку їхньої суб'єктності.

Наголосимо ще на тому, що необхідним компонентом у структурі інноваційної готовності майбутнього вчителя є здатність до рефлексії – пізнання та аналізу явищ власної свідомості й діяльності (оцінювання власних думок та дій). У зв'язку з цим виділяють процеси рефлексії, які мають опанувати майбутні вчителі: самопізнання і розуміння іншого, самооцінювання та оцінювання іншого, самоінтерпретацію та інтерпретацію іншого. Активна і багатобічна рефлексія є підґрунтям застосування механізмів творчого вирішення будь-яких завдань. Вона також забезпечує можливість учителя:

– вільно здійснювати цілепокладання;

– конкретно бачити шлях реалізації педагогічної ідеї, а отже, чіткіше уявляти наслідки своїх дій;

– розпізнавати значущість інновацій для дітей і для себе, удосконалювати вміння самостійно будувати алгоритми для досягнення мети;

– формувати впевненість, гнучкість, адекватність дій під час аналізу й оцінювання результатів досягнення мети.

Розвиток названих та інших складових інноваційної готовності майбутнього вчителя неможливий без навчання його з використанням інноваційних міждисциплінарних технологій. Отже, у вищій педагогічній освіті ці технології є метою (об'єктом) навчання, бо студенти мають опанувати їх на рівні знань і вмінь та як засіб навчання, адже сформувати компетентного вчителя старими методами неможливо.

Яка структура педагогічної (міждисциплінарної) технології?

Щоб опанувати педагогічну технологію, насамперед потрібно уявляти собі її структуру. Будь-яка педагогічна технологія – це системне педагогічне явище, структурними складовими якого є:

– цілі навчання;

– зміст навчання;

– форми і методи організації навчального процесу;

– засоби педагогічної взаємодії викладача і студента/студентів (засоби викладання й учіння);

– активні (мотивовані та свідомі) суб'єкти взаємодії: студент/студенти, викладач;

– результат взаємодії та діяльності (у тому числі і рівень професійної компетентності).

Проілюструємо цю структуру на прикладі інтерактивної технології, що як система містить такі головні компоненти:

– чітко сплановані цілі навчання – конкретний якісний та кількісний очікуваний результат процесу у вигляді навчальних досягнень студентів – передбачуваного рівня засвоєння ними навчального змісту;

– спеціально відібраний та структурований зміст навчання;

– інтерактивні форми, методи і прийоми, за допомогою яких організовано навчання і стимулюється активна діяльність студентів;

– адекватні цілям, формам і методам засоби навчання;

– розумові й навчальні дії та процедури, за допомогою яких студенти можуть досягти запланованих результатів, представлені у вигляді системи пізнавальних завдань;

– організаційні та психолого-педагогічні умови, що дають змогу ефективно спланувати та реалізувати інтерактивне навчання.

Опанувавши всю систему структурних елементів педагогічної технології, викладач чи вчитель може цілком застосувати її у викладанні своєї дисципліни, наприклад, зробивши всі заняття інтерактивними. Він також може переходити до конструювання

на її основі своєї власної мікротехнології – технології навчання окремої дисципліни чи предмета.

Як сконструювати власну мікротехнологію (технологію навчання конкретного предмета)?

Для навчання свого предмета в школі (дисципліни у ВНЗ) вчитель (викладач) може запровадити готову технологію, якщо вона задовольняє його потреби в ефективному навчанні, чи спроектувати власну, яка більше відповідає його індивідуальному стилю викладання та особливостям його предмета. Розроблення конкретної технології навчання окремої дисципліни є процесом педагогічного проектування. Послідовність кроків у цьому випадку буде такою:

- відбір пріоритетних цілей, на котрі має бути орієнтований викладач: які професійні й особистісні якості студента будуть сформовані в процесі викладання проекрованої дисципліни, якими будуть результати навчання;

- вибір змісту навчання з огляду на чинні навчальні плани і програми;

- вибір технології чи відбір форм, методів, засобів з кількох педагогічних технологій, орієнтованих на сукупність цілей або на одну пріоритетну мету;

- вибір шляхів і способів оцінювання результатів навчання;

- власне розроблення технології навчання (попереднє проектування системи занять з дисципліни з урахуванням усього зазначеного вище).

Отже, проектування технології навчання передбачає проектування змісту дисципліни, форм організації навчального процесу, вибір методів і засобів навчання, шляхів і засобів управління процесом навчання, контролю і моніторингу його результатів. До того ж, потрібно пам'ятати, що всі елементи технології мають бути взаємопов'язані та взаємовпливати, підсилюючи один одного. Якщо лише одна ланка не спрацює, це відразу позначиться на всіх інших. Для успішного функціонування всієї системи потрібна ретельна і продумана взаємодія всіх її складових.

Зміст технології навчання мислиться як зміст і структура навчальної інформації, що викладається студентам, і комплекс вправ та завдань, що забезпечують формування навчальних і професійних навичок та умінь, накопичення первинного досвіду професійної діяльності. Важливу роль тут відіграють форми і методи організації занять, спрямовані на опанування знань, навичок та умінь, їх співвідношення за обсягом, чергування, а також форми контролю, що сприяють виявленню реальних результатів навчання.

Навчальна діяльність викладача і навчально-пізнавальна діяльність студентів в умовах міждисциплінарної спрямованості навчання із застосуванням нової технології завжди передбачає декілька етапів: цільовий, мотивувальний, змістово-інформаційний, операційно-діяльнісний, контрольний та узагальнювально-корегувальний етапи (мета – дія

– результат – нова мета), які теж мають бути враховані під час проектування технології.

Які умови запровадження технологій у навчально-виховний процес ВНЗ?

Якщо звернутись до реального стану масової практики навчання в педагогічних ВНЗ, виявиться, що технологічний підхід як на міждисциплінарному рівні, так і на рівні викладання конкретних дисциплін не є достатньо поширеним. І це зрозуміло, оскільки його системна послідовна реалізація потребує дотримання сукупності педагогічних умов. Серед них насамперед:

- компетентність викладачів в управлінні розвитком професійної компетентності майбутніх учителів;

- індивідуальний підхід до студентів, активізація їх особистісного розвитку; забезпечення студентам суб'єктної позиції у процесі навчання, надання можливості самовизначення;

- мотиваційне забезпечення суб'єктів педагогічної діяльності та учіння, засноване на особистісній спрямованості навчання;

- забезпечення соціально-педагогічного рівноправ'я всіх суб'єктів професійно-освітнього процесу;

- особлива організація навчально-просторового середовища (комбіновані столи, комплексне обладнання, мультимедійне, комп'ютерне оснащення тощо);

- створення на основі освітнього процесу у ВНЗ сприятливих умов для виникнення професійно спрямованого інноваційного середовища (ціннісно-сміслового єдності, технологічна цілісність, наявність сприятливого психологічного клімату – створення атмосфери відвертості, співтворчості, взаємодії, емоційного піднесення, доброзичливості, відчуття впевненості у власних силах і потенційних можливостях).

Сьогодні цілком зрозуміло, що запровадження технологічного підходу є обов'язковою умовою досягнення результатів компетентісно спрямованої освіти. Це потребує значних зусиль як на рівні державної політики у сфері вищої педагогічної освіти, так і на рівні окремого ВНЗ та його професорсько-викладацького складу. Завдання не легкі, проте сучасному суспільству необхідна якісна вища та середня освіта, спроможна забезпечити потреби суспільства і окремої людини, що постійно зростають.

Література

1. Буркова Л. Технології в освіті / Л.Буркова // Рідна школа. – 2001. – №2.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи / С.С. Вітвицька. – К., 2003.
3. Гузев В.В. Образовательная технология: от приёма до философии / В.В. Гузев // Директор школы. – 2000. – №4.
4. Дроздова І.П. Методика викладання, педагогіка та психологія вищої освіти: навч. посіб. / І.П. Дроздова. – Х., 2008.

5. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования [Электрон. ресурс] / И.А. Зимняя. – Режим доступа: <http://www.rsuh.ru//article.html?id=50758>.
6. Кузибецкий А.Н. Технологический подход в обучении: эволюция основных понятий и особенности содержания / А.Н. Кузибецкий // Химия в школе. – 2003. – №5.
7. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: учеб. пособие / Г.К. Селевко. – М.: Нар. образование, 2000.

Анотації

Олена ПОМЕТУН

Технології – це відповідь. А про що ми запитуємо?

У статті розглянуто актуальні питання, пов'язані із впровадженням в освітній процес вищого педагогічного навчального закладу технологічного підходу. Визначено різновиди та охарактеризовано структуру педагогічних технологій, з'ясовано умови їх застосування та роль у досягненні результатів компетентісно спрямованої освіти.

Ключові слова: технологічний підхід, компетентісний підхід, педагогічні технології, вищий педагогічний навчальний заклад.

Олена ПОМЕТУН

Технологии – это ответ. А о чём мы спрашиваем?

В статье рассматриваются актуальные вопросы, связанные с внедрением в образовательный процесс высшего педагогического учебного заведения технологического подхода. Определены виды и охарактеризована структура педагогических технологий, выяснено условия их применения и роль в достижении результатов компетентностно направленного образования.

Ключевые слова: технологический подход, компетентностный подход, педагогические технологии, высшее педагогическое учебное заведение.

Olena POMETUN

Technology is an answer. And what we ask about?

This article discusses topical issues associated with the implementation of the technological approach in the educational process of higher pedagogical educational institution. Defined the types and described the structure of teaching technologies, founded the conditions for their application and role in the achievement of results of the competence directed education.

Keywords: technological approach, competence-based approach, pedagogical technologies, higher pedagogical educational institution.

Презентація підручників з історії і правознавства для 11-го класу

30 серпня на базі Інституту історії України НАН України відбулася презентація підручників для 11-го класу загальноосвітніх навчальних закладів: «Історія України», «Всесвітня історія», «Правознавство».

У заході взяли участь автори підручників, представники Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОНмолодьспорту України, Інституту історії України НАН України, представники видавництва та вчителі загальноосвітніх навчальних закладів.

Громадськості представлено підручники, видані за державний кошт 2011 року, зокрема:

- «Історія України. 11 клас (рівень стандарту, академічний)» авторів О.І. Пометун, Н.М. Гупана видавництва «Освіта»;
- «Історія України. 11 клас (рівень стандарту, академічний)» авторів О.К. Струкевича, І.М. Романюка, С.І. Дровозюка видавництва «Грамота»;
- «Всесвітня історія. 11 клас (рівень стандарту, академічний)» автора Т.В. Ладиченко видавництва «Грамота»;
- «Всесвітня історія. 11 клас (рівень стандарту, академічний)» автора І.Я. Щупака видавництва «Прем'єр»;
- «Правознавство. 11 клас (профільний рівень)» авторів С.Б. Гавриша, В.Л. Суткового, Т.М. Філіпченко видавництва «Генеза»;
- «Правознавство. 11 клас (профільний рівень)» автора О.Д. Наровлянського видавництва «Грамота».

Розповідаючи про підручники з історії України, автори наголосили на тому, що викладений матеріал позбавлений політичної забарвленості, емоційно-оцінних суджень, велику увагу приділено морально-етичному та виховному аспектам. Було відзначено, що в новостворених підручниках для 11-го класу прослідковується чітке розмежування науково-історичних термінів, зокрема понять «Друга світова війна» і «Велика Вітчизняна війна».

Зокрема, за словами професора Олени Пометун, автора підручника з історії України, головним завданням автора є навчити дітей мислити, а підручник має виконувати функцію діалогу між ним, учителем та учнем. Саме тому нові підручники наповнені багатою джерельною базою, ілюстративним і картографічним матеріалом, на основі якого учні можуть дати власну оцінку й зробити висновки.

Олена Галєгова, методист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОНмолодьспорту України, наголосила на тому, що вчителі, викладаючи правові курси, мають звертати увагу на останні зміни, внесені Верховною Радою України до нормативних актів, адже зміст підручників відповідає тому стану законодавства, який був на момент підготовки рукописів. Вона також зазначила, що видавництва, які виконували держзамовлення на видрук підручників для 11-го класу ЗНЗ («Грамота», «Прем'єр», «Генеза», «Освіта»), відповідально поставились до реалізації завдання, якісно і вчасно підготувавши наклад навчальної літератури.

За інф. офіційного сайту МОНмолодьспорту України